

تاریخچه‌ی مستشاران آمریکایی در ایران^(۱)

به قلم سید کاظم اتحاد

لجاجت فیروز عاقبت شومی برای او دارد

حضرت اشرف آقای رئیس الوزراء وزیر مالیه شما به خوبی می‌داند که تحصیل توافق نظر به واسطه مکاتبه رسمی و اولتیماتوم غیر مقدور خواهد بود معذکک...

نقشه نصرت الدوله این بود که به وسیله‌ی دخالت در وظایف قانونی میلیسپو و نوشتن یادداشت‌های نیش دار و مراسلات زننده کاری کند که خود میلیسپو از ماموریت صرف نظر نماید در انظار چنین جلوه کند خود میلیسپو به واسطه از دست دادن اختیاراتی که به عقیده نصرت الدوله و طرفداران او زیان بخش است ایران را ترک کند من در همان اوقات مطلع شده بودم که نصرت الدوله به تمام مامورین ایرانی و دوایر مالیه سپرده است یادداشت‌های افراد میسیون آمریکایی را که به نظر می‌رسید منطبق با فلان نظام‌نامه نیست برای او جمع آوری کنند!

لحن مراسله تیرماه ۳۰۶ با ایراداتی که به میلیسپو کرده بود نشان می‌داد که وزیر مالیه تصمیم به اخراج میلیسپو دارد و ایجاد این اصلاحات پرده‌ای است که منظور خود را در زیر پرده مستور دارد خلاصه این که تصمیم اخراج میلیسپو تحت عنوان تجدید کنترات مشارالیه و محدود ساختن کلیه اختیارات او به وسیله نوشتن مراسله ذیل در تاریخ ۲۸ تیر ۳۰۶ مطابق ۲ محرم ۳۴۶ عملی گردید جملات این مراسله بطوری تحکم‌آمیز و زننده بود که هیچ شریفی نمی‌توانست آن را قبول نماید متن مراسله به قرار ذیل است. آقای رئیس کل مالیه: در نتیجه مذاکراتی که در جلسات ۱۸ و ۲۰ و ۲۴ تیر بین حضرت اشرف آقای رئیس الوزراء و حضرت اجل آقای وزیر دربار با

شما به عمل آمده بود هیأت وزراء مواد پیشنهادی خود را برای کنترات سرکار مورد تجدید نظر قرار داد و در جلسه ۲۷ تیرماه ۱۳۲۶ مواد هیجده گانه ضمیمه را تصمیم و قطع نمود و به این جانب ماموریت دادند که مواد مزبور را به شما ابلاغ و خاطر شریف را مستحضر نمایم که این مواد آخرین اصلاح و تصمیم هیأت دولت است نسبت به کنتراتی که ممکن است با شما منعقد گردد.

از طرف هیأت وزراء مخصوصاً از این جانب خواسته‌اند که از شما تقاضا نمایم جواب رد یا قبول خودتان را نسبت به این صورت کنترات کتباً و قبل از انقضای یک هفته: ارسال دارید تا بیش از این تعیین تکلیف قطعی این امر به تأخیر نیافتد. چنان چه ملاحظه خواهید کرد در ماده دوم مبلغی که حداکثر مخارج خانه از قبیل کرایه خانه و روشنایی و سوخت است تعیین نشده و همچنین در ماده چهارده میزان مخارج مسافرت نیز تعیین گردیده است تمنا دارم نظریه خودتان را نسبت به دو قسمت اظهار دارید تا تصمیم قطعی اتخاذ بشود البته در مخارج مسافرت می‌توانید مخارج فامیل بلافصل خود را نیز منظور دارید.

در موضوع مقرری منشی مخصوص نیز که ماده دوازده برای احتیاجات شخصی خود شما تجویز نموده است لازم است پیشنهاد تعیین مبلغ حقوق مشارالیه را بنمایید. از مطالعه مواد پیشنهادی کنترات جدید نکات ذیل بخوبی آشکار می‌شود.

الف - در تعیین شرایط فوق هیچ گونه صمیمیت و حسن نیت ملحوظ نشده بود.
ب - اختیارات رئیس کل مالیه محدود شده بود.

ج - بقدری راه را برای حصول اختلاف باز کرده بود که هر آن ممکن بود وزیر مالیه موضوع را به هیأت وزراء کشانیده و میلیسپو را محکوم نماید.

د - وزیر مالیه علاوه بر این که حق تفتیش و نظارت را از میلیسپو گرفته اختیار داشتن آن را برای خود محفوظ به علاوه در تعیین روسای مالیه و اشخاص ذی حساب به عنوان حفظ مصالح مملکتی راه دخالت را باز نموده بود.

ه - شرایط فوق طوری تنظیم گردید که باید با دقت و مهارت مخصوص شاهزاده

نصرت الدوله را در تنظیم آن درک نمود این شرایط طوری بود که تحت عنوان رعایت قانون دست و پای رئیس کل مالیه را بسته و در پیچ و خم مقررات اداری او را سرگردان می نمود و هر روز ممکن بود به عنوان تخلف از قانون و مقررات او را مورد استیضا قرار دهد و علاوه بر این که دیگر کاری از دست او ساخته نبود آبرویش ریخته می شد.

مرحوم نصرت الدوله با دوستان خود وفادار و نسبت به دشمنان خود بسیار با قساوت رفتار می کرد. به همان اندازه که در مسایل عمیق بود. لجاجت و سرسختی عجیبی داشت من خودم از مرحوم فرمانفرما شنیدم که می گفت: این لجاجت فیروز عاقبت شومی برای او دارد اکنون که مامور شده بود مستشارمالیه را که در محافل ملی ایران کسب محبوبیت به سزایی کرده است بیرون کند از هرگونه فرصتی استفاده می کرد و اگر میلیسپو تمام شرایط فوق را قبول می نمود بدون تردید راه دیگری برای عصبانی کردن او باز می کرد.

در جواب پیشنهادی که سابقاً وزیر مالیه به دکتر در خصوص استخدام او نموده بود دکتر که احساس کرده بود در غالب آن مواد موجبات بروز اختلاف تهیه شده است قیدی کرده بود که در اختلافات یک حکم خارجی قضاوت کند به این که اخیراً در نامه خود به رئیس الوزرا تسلیم به حکمیت دولت شده بود معذالک مرحوم نصرت الدوله طوری این موضوع را منعکس کرده بود مثل این که میلیسپو عامداً می خواهد نفوذ خارجی را در مسایل داخلی تقویت نماید به هر صورت مقامات عالییه تصمیم به اخراج میلیسپو گرفته بودند و مشارالیه می بایستی برود والا ممکن بود همان طوری که طی یک ماده واحده مکاسکی را با همان اختیارات به جای میلیسپو پیشنهاد کرده بودند کنترات میلیسپو را با یک ماده واحده ای برای سه سال دیگر تمدید نمایند.

در مقابل دریافت شرایط موهن فوق دکتر میلیسپو در تاریخ ۳۱ تیر ۱۳۰۶ مطابق ۲۲ محرم ۱۳۴۶ مراسله ذیل را به رئیس الوزراء نوشته و به کنترات خود خاتمه داد. حضرت اشرف آقای رئیس الوزرا اخیراً پیشنهادات جدیدی در خصوص استخدام این جانب به ریاست کل مالیه ایران به تاریخ ۲۸ تیر ۱۳۰۶ از طرف جناب مستطاب

اجل آقای وزیر مالیه واصل گردید.

آقای وزیر مالیه در ابلاغیه که مرقوم نموده‌اند اشعار می‌دارند که این پیشنهاد پیشنهاد اخیر دولت است و برای احتراز از تأخیر تقاضا نموده‌اند در ظرف یک هفته جواب مثبت یا منفی به این مراسم ایشان داده شود. در باب کنترات این جانب با حضرت اشرف آقای رئیس الوزرا و با جناب مستطاب اجل آقای وزیر دربار در سه جلسه یعنی هیجدهم و بیستم و بیست و چهارم تیرماه که تقریباً یک هفته طول کشید با کمال مسرت مذاکراتی داشته. پس از آخرین جلسه حضرت اشرف لطفاً چند ماده را قبول و برای این جانب ارسال فرمودید که با بعضی تغییرات خیلی جزئی می‌توانستم آن را قبول نمایم. در ابتدای مذاکرات به این جانب گفته شد که عمده اشکال در یک ماده کنترات فعلی این جانب موضوع حکمیت است و هرگاه احتمال شرکت خارجه در حکمیت رفع شود راجع به سایر تغییراتی که دولت پیشنهاد نموده اشکالی باقی نخواهد ماند. برای جلب رضایت ملت ایران که نسبت به حیثیات آن تصور نشود سکتته‌ای وارد آمده فوراً قبول نمودم که حکم‌ها ایرانی باشند. و پس از آن وقتی که گفته شد که دولت اصلاً با حکمیت مخالف است قبول نمودم که موضوع اختلاف اگر در هیأت وزرا حل نشود به یک کمیسیون مرکب از ایرانی‌ها رجوع گردد و اگر در کمیسیون هم تسویه نشد برای اتخاذ تصمیم قطعی به مجلس شورای ملی تقدیم گردد.

این راه حل که خیلی معقول بود از طرف دولت مورد قبول واقع نشد و پس از آن وقتی راجع به بعضی تغییرات غیر لازمه در ماده چهارم لایحه پیشنهاد مذاکره می‌کردیم فقدان روح مسالمت را در نمایندگان دولت با کمال تعجب ملاحظه کردم. مکرر به حضرت اشرف اطمینان داده‌ام و حالا هم با کمال میل همان اطمینانات را تأیید می‌کنم که همیشه مایل بوده و هنوز هم هستم هر تغییری را که از طرف دولت پیشنهاد می‌شود در صورتی که واقعاً کار ما را سهل نموده و به حال مالیه مفید واقع شود (و از حیث احساسات ملی یا برای احتراز از مشکلات سیاسی ضرورت پیدا کند و به شکل

مناسبی پیشنهاد شود قبول نمایم با کمال توفیق این نکته را هم متذکر می‌شوم که راجع به چهارده ماده از هیجده ماده لایحه پیشنهادی دولت هنوز تبادل نظر به وقوع نپیوسته است باز هم برای این جانب اسباب تعجب است که در لایحه جدید بعضی مواد فرق کلی دارند با موادی که از طرف اولیای عالی مقام دولت با این جانب مذاکره شده و تواما یا منفرداً پیشنهاد ما قبول گشته است.

اگر دولت ایران صمیمانه مایل است مرا در خدمت خود نگه دارد حصول موافقت نظر مشکل نخواهد بود. در حال فعلی من حاضر هستم بعضی از پیشنهادات دولت را قبول کنم و بعضی از آنها را با بعضی تغییر قبول خواهم نمود و بعضی دیگر را هم نمی‌توانم قبول نمایم دولت وقتی شرایط اخیر را پیشنهاد فرموده به خوبی می‌دانست که آنها را روی هم رفته نمی‌توانم قبول کنم و نیز به خوبی مسبوق بود که تحصیل توافق نظر به واسطه مکاتبه رسمی و اولتیماتوم غیر مقدور خواهد بود.

قابل تردید نیست که کلمات بعضی از پیشنهادات جدید با کلمات پیشنهادات اولی دولت قدری متفاوت است ولی اثر آن در عمل ما دو تا یکی است یعنی عبارت از تضعیف و تخریب اختیاری است که تا کنون برای حفظ وجوه عمومی به کار برده‌ام دلایل این جانب راجع به جزئیات پیشنهادات دولت در مراسله این جانب مورخه ۹ تیرماه ۱۳۰۶ ذکر شده بود و چون جناب مستطاب اجل آقای وزیر دربار تذکر دادند اعلیحضرت همایونی توجهی به جزئیات پیشنهادات دولت فرموده‌اند لازم می‌دانم به عرض دولت برسانم که هرگاه اعلیحضرت شهریاری اذن شرفیابی چنان چه یک هفته قبل خواهرش نمودم به این جانب مرحمت بفرمایند و با نظریات اعلیحضرت شاهنشاهی قطعاً آشنا بشویم شاید برای این جانب مقدور باشد که مطابق تمایلات اعلیحضرت همایونی با نظریات دولت موافقت نمایم و نیز هرگاه دولت میل داشته باشد مسأله را تقدیم مجلس شورای ملی نماید من نیز حاضر خواهم بود از اظهار عقیده قطعی خودداری نمایم تا نمایندگان ملت تصمیم خود را ابراز فرمایند و چنان چه

دولت میل داشته باشد به توسط نمایندگان بی طرف (مقصودش اشخاصی غیر از نصرت الدوله و تیمور تاش است) مذاکرات را ادامه دهد من از هیچ گونه مساعی جمیله مضایقه نخواهم کرد که با روح مسالمت و سیله‌ای برای حصول موافقت پیدا نمایم هرگاه تمام این وسایل عقلایی سه گانه مورد قبول واقع نشود قبول مجموع پیشنهادات دولت برای این جانب و ضوحاً غیر مقدور خواهد بود. و هرگاه دولت راجع به موضوع پیشنهادات خود اصرار فرمایند مختار هستند مسؤولیت تمام نتایج آن را عهده دار بشوند.

حضرت اشرف چند روز قبل به این جانب مرقوم فرمودید که مذاکرات ادامه خواهد داشت و تقاضا فرمودید که مشغول خدمت باشم و من با کمال خرسندی با فرمایش حضرت اشرف موافقت نمودم در صورتی که رویه کنونی دولت به نظر این جانب غیر ممکن و غیر قابل تصدیق و غیر دوستانه و خالی از نزاکت و مانع از پیدا کردن راه موافقت می باشد و من فداکاری بیشتری را در مقابل دولت ایران زاید می دانم و لهذا برای استحضار حضرت معروض می دارم که از روز یکشنبه اول مرداد از حق مرخصی خود استفاده خواهم نمود و دولت نسبت به مقام من هر طور صلاح می دانند اقدام خواهند فرمود با تقدیم احترامات فائمه رئیس کل مالیه ایران دکتر میلیسپو.

این مراسله در تاریخ ۳۱ تیر ۱۳۰۶ نوشته و در جراید در تاریخ ۲ مرداد منتشر گردید و در صورتی که ممکن بود مذاکرات ادامه داده شود در جلسه یکشنبه اول مرداد شاهزاده وزیر مالیه ماده واحده‌ای تقدیم نمود که مکاسکی خزانه دار با تمام اختیارات دکتر میلیسپو برای مدت ۵۰ روز وظایف رئیس کل مالیه را انجام دهد و در جواب مراسله فوق شرحی به میلیسپو نوشت و به جای این که تقدیر از خدمات مشارالیه نماید تقریباً آن مراسله مشتمل بر تعرضات نسبت به مشارالیه بود. و مراسله فوق که در تاریخ ۳ مرداد تحریر شده است به قرار ذیل است.

آقای دکتر میلیسپو در جواب مراسله ۲۲۷۱ مورخه ۳۱ تیرماه شما که به مقام منبع

ریاست جلیله وزرای عظام عرض نموده بودید حسب الامر هیأت محترم دولت زحمت می‌دهم که در باب جریان مذاکرات در جلسات ۱۸ و ۲۰ و ۲۴ تیر ماه مطلب غیر آن است که شما در مراسله خود به آن اشاره نموده‌اید زیرا پس از پیشنهاد شما مبنی بر صرف نظر کردن از مذاکره در کنترات پیشنهادی مذاکره در روی کنترات پیشنهادی و پیدا شدن توافق نظر در مواد ۱ و ۲ آن در ماده سه پیشنهادی مربوط به مراجعه در هیأت وزراء در موقع بروز اختلافات ما بین وزیر مالیه و شما قهراً اصرار شما در ابقای حکمیت و استتکاف نمایندگان دولت از حکمیت اعم از خارجی و داخلی موجب اختلاف گردید...

... علت تجدید نظر در کنترات پیشنهادی به شما در نظر گرفتن پیشنهادات نمایندگان دولت به شما و اظهارات شما به آنها بود که آن قسمت از آنها که مورد تصدیق واقع گردیده است در ضمن تجدید نظر در کنترات جدید که آخرین پیشنهاد دولت بوده گنجانیده شده از طرف نمایندگان دولت تمام مواد کنترات پیشنهادی به شما با اصلاحاتی که در آن شده بود در جلسه ۲۴ تیر برای شما خوانده شده است و در باب ماده (۴) آن مباحثات که در کنترات پیشنهادی از کنترات سابق کسر شده و یا بر آن اضافه شده است مخالف می‌باشید و مخصوصاً قبول این عبارت (امور مالیه ایران را در حدود قوانین مملکتی اعم از قوانین فعلی و قوانینی که در آتیه وضع شود خواهید داشت) که در ماده (۴) اضافه شده است برای خود غیر قابل قبول می‌دانسته‌اید لذا ادامه مذاکرات بی‌مورد بوده و از طرف نمایندگان دولت که کاملاً بی‌طرف بوده!! و فقط در تشخیص مصالح مملکت خود با شما که بر حسب کنترات برای مدت معینی عهده‌دار حفظ مصالح مالی مملکت ایران بوده‌اید اختلاف نظر داشته‌اند مطلب به هیأت وزراء مراجعه گردید و از برای یک مرتبه دیگر شرایط قطعی دولت ایران در میل استخدام شما در ۲۸ تیرماه به شما ابلاغ شد و در صورتی که این سابقه در هیچ جا موجود نیست که قبول شرایط دولتی که بدون هیچ نوع اجباری یک نفری را بخواهد

مستخدم خود نماید محتاج به مذاکرات شفاهی و میانجی‌گری اشخاص مختلفه باشد. انتظار نمی‌رفت که پس از همه این اقدامات از طرف دولت به ابلاغ شرایط استخدام خودتان اسم اولتیماتوم گذاشته باشید در هر حال نظر به این که پس از وصول مراسله ۳۱ تیرماه شما که با عبارات خالی از نزاکت مبنی بر استنکاف از قبول شرایط دولت بود تجدید استخدام شما را غیر ممکن می‌نمود از طرف دولت به مجلس شورای ملی پیشنهاد شده است که اختیارات رئیس کل مالیه را موقتاً به «مستر مکاسکی» واگذار کنند. چون اخیراً مکرراً اظهار علاقه به سعادت مالی ایران و حفظ وجوه عمومی از تفریط کاری می‌نمایید یقیناً هر جا باشید خواهید دید که موجب ترقی مالی مملکت ایران به واسطه روح تازه و تایید قوای تأمینیه مملکت است که در پرتو عملیات اعلیحضرت همایون شاهنشاهی در ایران پیدا شده و حفظ وجوه عمومی با تفریط کاری کمتر و صرفه جویی‌های بیشتری مراقبت مصادر علیه امور خود ایران و نظارت مجلس شورای ملی خواهد بود!

وزیر مالیه فیروز

قضات در مندرجات این مراسله‌ی مغالطه و اغفال‌آمیز به عهده خوانندگان است فقط این تذکر لازم است که در تاریخ ۱۳۲۱ به قدری اوضاع مالیه ایران خراب بود که دولت آقای قوام السلطنه ناگزیر گردید برای بار دیگر میلیسپو را به ایران دعوت نماید!